

BORIS PAPANDOPULO (1906—1991)

In memoriam

Miljenko Grgić

U Zagrebu je 17. X. umro jedan od prvaka suvremene hrvatske glazbene umjetnosti Boris Papandopulo. Više od šest desetljeća bio je aktivan glazbeni djelatnik u različitim kulturnim središtima diljem Domovine. Svojim marom težio je usavršiti glazbene razine sredina uz koje se vezivao redovito na manji broj godina. Pri tome je dolazilo do višeg stupnja međusobnog povezivanja ovih sredina na glazbenom polju. U tim izmjenama boravišta bilo je određenih pravilnosti. Nakon višegodišnjih izbivanja ponovno se vraćao nastavljajući svoj posao ondje gdje je ranije stao. U njegovu životu očitovala se strast za promjenom boravišta u mjeri koja je tipična za veliki broj najvršnjih velikana glazbene prošlosti. Mnogima od njih bio je ravan po golemom glazbenom znanju i univerzalnosti.

Plodan kao skladatelj, pokazao je zavidujuće sposobnosti u oblasti glazbene reprodukcije. Papandopulo je doživio priznanja i ugled pun poštovanja za života. Bio je jedan od rijetko povlaštenih po daru kreativnosti koji ga nikada nije napuštao. On je i pored toga uporno i redovito radio neprestano podgrijavao i razvijao svoje stvaralačke sposobnosti, čiji je uspjeh opsežan opus s više od 400 najraznovrsnijih skladbi. Nema gotovo glazbenog oblika koji nije obuhvatio svojim radom. U njegovu djelu nalazimo minijature namijenjene djeci i odraslima, solističke skladbe, koncertna djela različitog karaktera, simfonije, opere, kantate, prigodnu scensku i filmsku glazbu. Ponirao je u raznolike glazbene stilove, pokazujući golemo znanje i majstorstvo u razlaganju zvukovnih mogućnosti suvremenog orkestra.

Drugo po važnosti područje Papandopulova djelovanja bio je dirigentski rad, koji se kretao od amaterskih zborova do profesionalnih ansambala, pri čemu je svaki od sastava koji su mu stajali na raspolaganju dostizao visoki stupanj umjetničkog izražavanja. Papandopulo se isticao kao sposoban pijanist, bavio se glazbenom pedagogijom, pisao kritike, eseje, glazbeno-teorijske radove i sl.

Rodio se u Honnefu na Rajni, kao sin jedne od najvećih opernih pjevačica i odličnih koncertantnih interpretkinja u nas, Maje Strozzi. Darovitost i sklonost prema glazbi pokazivao je od ranoga djetinjstva. Počeo je studirati u Zagrebu u klasi skladatelja Blagoja Berse, čini se jedino s namjerom izučavanja orkestracije. Prema napisima uglednog dirigenta Mladena Pozajčića, Papandopulo je na početku studija ovakvu odluku obrazlagao nedostatkom predispozicija za komponiranje. Međutim, nakon praznika sa sobom je donio gomilu ispisanog notnoga materijala, koji je po uobičajenim mjerilima drugim skladateljima mogao činiti polovicu životnog opusa. Nakon studija u Zagrebu upisao se na bečki konzervatorij na odsjek za dirigiranje u klasi Dirka Focka i to zahvaljujući zauzimanju Igora Stravinskog. Za to je zaslužna Papandopulova majka koja je bila jedna od prvih interpretkinja Stravinskijevih pjesama u raznim zemljama diljem Europe i koja je uživala veliko poštovanje glasovitog skladatelja.

Umjetničku karijeru Papandopulo je započeo s osamnaest godina dirigirajući skladbe svojih suvremenika, ali i svoje rane radove među kojima ciklus *Svatovske pjesme*. Od 1928. godine rukovodi pjevačkim društvom *Kolo*, ali i neumorno stvara djela koja svojim zahtjevima nadilaze potrebe ovoga društva. U najznačajnije radove iz ovoga razdoblja spada kantata *Slavoslovlje*, koja je u Beču doživjela međunarodno priznanje, i *Concerto da camera* koji je još jedan dokument Papandopulove međunarodne afirmacije. Ovaj je *Concerto* postigao međunarodno priznanje na festivalu u Stuttgartu. Pri-

likom zagrebačke praiizvedbe 1930. godine, ovo su djelo među inima izvodili autor u ulozi pijaniste, i njegova majka Maja Strozzi, sopran u ulozi duhačkog instrumenta, pri čemu je iz vokalizacije odstranjen tekst.

Papandopulo djeluje u Splitu od 1935. do 1938. godine u Gradskoj glazbenoj školi u Splitu, vodi proslavljeno pjevačko društvo *Zvonimir*, bavi se glazbenom kritikom. Po njegovim riječima ovo je bilo naj sretnije razdoblje njegova života. U Splitu nastaje njegova romantična opera *Sunčanica* skladana u narodnom duhu, puna topline, ali i dramskih sukoba. Među ostalima stvara oratorij *Muka gospodina našega Isukrsta* za soliste i muški zbor a cappella. Temelje ovog nadahnutog djela Papandopulo je našao u splitskom pučkom crkvenom pjevanju, koje u njegovoj umjetničkoj stilizaciji potcrtavaju dija-tonika i slobodna metrika. U red remek-djela hrvatskog suvremenog stvaralaštva spada trostavna *Sinfonietta* u neoklasicističkom stilu. U Splitu je na kraju zbog nedovoljne podrške napustio ovaj grad i preselio se u Zagreb. Tu je preuzeo vođenje pjevačkog društva *Kolo*; poslije je imenovan za dirigenta opere i simfonijskog orkestra.

Dirljiva i bolna bila su Papandopulova sjećanja na prve poslijeratne godine, kada je pod teretom nametnutih poslova sasvim rijetko bio u prilici baviti se skladanjem, a u njegovu stvaralaštvu dosta česte su teme inspirirane bliskom ratnom prošlošću. Od 1948. djeluje u Rijeci na položaju direktora novoosnovane opere. Zatim seli u Sarajevo, gdje djeluje do 1953. godine kao dirigent opere i skladatelj. Prilikom stvaranja *Praeludiuma* za orkestar koristio se motivima iz filma *Jadran kroz vijekove*. Temeljni motivi povezani su uz šibensku katedralu. Uporno ponavljanje ostanantne podloge vezuje pažnju, približava i čini bliskim ovo povijesno kulturno i religijsko središte zahvaljujući glazbi, njenim profinjanim gradirajućim lukovima koji neprestano asociraju na spomenuto zdanje.

Nakon Sarajeva, Papandopulo djeluje u Rijeci i Zagrebu, a u Split se ponovno vraća 1968—1974. godine. Uz ostalo ovdje sklada *Koncert za timpane*, dok Dubrovačkim ljetnim igrama namjenjuje kantatu *Libertas* za solo bas, mješoviti zbor i orkestar. Djelo sadrži tri stavka s latinskim naslovima koji su preuzeti s ulaznih vrata na Kneževu dvorcu, s ulaza u Lapad i s tvrđave Lovrijenac. Završni stavak započinje riječima »Non bene pro toto libertas venditur auro«. Za razliku od kantate *Libertas* koja je izrasla na literarnoj podlozi Stjepana Stražičića, kod oblikovanja *Osorskog requiema* Papandopulo je posegnuo za dirljivim tekstovima naše literarne baštine. Među inima nalaze se tekstovi *Duša iz groba* i *Duša osujena* Marka Marulića, koji se uklapaju u opću tematiku koja govori o smrti. Profinjena glazba proistječe dakle iz latinskih i hrvatskih tekstova, od kojih su oni hrvatski pisani čakavskim narječjem. Na ovakvim osnovama skladatelj je stvorio djelo ne velikih dimenzija u kojem se sustižu i isprepliću svjetovni i duhovni svjetovi. Ovo djelo zahtijevalo je i poseban sastav izvoditelja od sopila, orgulja, električne gitare, udaraljki i zvona koji su idealno poslužili dostizanju posebne ugodajnosti i kolorita.

Papandopulo je bio tih i nenametljiv u kontaktima, zbog čega je stvorio veliki broj prijatelja i poštovalaca. S istom onom duhovitošću i izvornošću koje je odlikovalo njegovo stvaralaštvo pridobivao je poštovanje svih onih kojima je bio okružen. Među redovnicima i svećenicima splitsko-makarske nadbiskupije imao je iskrenih prijatelja. Takvi, najčešće poticajni kontakti potakli su nevelik broj djela, inspiriranih ovim podnebljem, njegovim povijesnim vrijednostima i svijetlim likovima prošlosti. Posljednje u nizu ovih djela čini balet »Prsten« nastao na literarnoj pozadini don Jure Marušića. Čini se da su ovaj kraj i njegovi žitelji inspirativno djelovali na njegovu stvaralačku imaginaciju posebno u domeni crkvene glazbe.

Jedno od posljednjih djela čini često hvaljena *Poljička pučka misa* u čast sv. Bogdana Leopolda Mandića za mješoviti zbor i orgulje. Svi ovi radovi nastali na primorskom dijelu Hrvatske, odraz su istinske privrženosti i

osvjedočene ljubavi skladatelja prema drevnoj kulturi ovoga kraja, koja se neprekinuto razvijala u sve savršenijim obrascima, kojima je i Papandopulo dao neizbrisive priloge. Sve to, uz veliko mnoštvo ostalih radova koji često dostižu antologijske razmjere, posebice u hrvatskoj glazbi, stvarni su pokazatelji njegove besmrtnosti. Njegov lik možda će s vremenom blijediti, ali će njegova djela ostati svjedocima njegovih zasluga i sposobnosti kao i višestoljetnog kontinuiteta u razvitku hrvatske glazbene umjetnosti. Taj golemi opus obvezuje na ustrajno izvođenje, kako se ne bi dogodilo da još jednom, nakon višestoljetnog zaborava, u budućnosti otkrivamo još jedno ime u nizu besmrtnih nositelja naše kulture — kako izniče iz našlaga višestoljetne prašine.

LEDENE SUZE

Franko Bačić

Vrtlozima grijeha,
opijena mržnjom,
lava pobjednika
guta slomljen život.

Dubina jama . . .
svirepe muke,
vapaji, bez suđenja,
 osuđenih;
stenju sige, natopljene.

Glas grca grčem
 zadnjeg jecaja,
zamire jeka zova
umiruće mladeži,
bez milosti pokošene.

U grobnici, skrivenoj,
duboko ipod zemlje
zatrpanoj, brižljivo,
sanjane sne progutale
 mrkle dubine.

Nesretna je ljudska duša
ako srce mora patit',
kad vremenom gospodare
samovoljni batinaši
i kaplju ledene suze
Jazovki . . .